

Finnugor mondattani szerkezetek

Látni láttam

A figura etymologicának ezt a fajtáját, amelynek egyik tagja az igének főnévi igeneve, a másik ugyanannak az igének ragos alakja, SIMONYI tárgyalt részletesen a Magyar Határozókban (II, 300) és Alföldy Marcell álnév alatt (Nyr. XXXVIII, 90–92), s rámutatott, hogy hasonló szerkezet megvan több rokon és nem rokon nyelvben. SIMONYI SZABÓ DEZSÓnek A vogul szóképzés c. dolgozatára hivatkozva azt állítja, hogy ez a szerkezet megvan a manysi nyelvben is, azonban SZABÓ DEZSÓ példáiban csak a *-nə* képzős melléknévi igenév szerepel, ez pedig nem főnévi igenév, s ez inkább a magyar *látást láttam*-féle szerkezetnek felel meg (MHat. I, 353, KLEMM Magyar Tört. Mondattan 285), de szerintem ebben a *-t* nem locativusrag, hanem tárgyrag.

Mégis használja a manysi nyelv is a főnévi igenevet a szóban forgó szerkezetben, de PÓLAY VILMOS A vogul infinitivus c. dolgozatában MUNKÁCSI négy kötetes VNGy.-ében csak egyetlen példát talált: *É éləm-χqləs ūnlənə mā tārätuηkwə ti tārəmtäslən* 'az ember lakó földjét lebecsátani már lebecsátottad' (I, 36, NyK. XXXV, 414).

De csalódik, aki azt hiszi, hogy ez a szerkezet a manysi nyelvben ritka. KANNISTO gyűjtésében számos példát találunk rá. Íme: *K nan pàχ_vχ_qtə pàχ_vtinə* 'ihr schiesst zwar und schiesst' (II, 21, 'вы стрелять-то стреляете' 681, 87. jegyz.); *kéerəp kuql'ls nηkə, pātrəχu óát pātri* 'das Fahrzeug hob sich empor, dreht sich [aber] nicht' (27. tkp. 'sich drehen dräht sich nicht', 'вертиться назад не вертится' 685, 24. jegyz.); *χūn šōbt iəχ_v tə i'βnə* 'einmal kommt ihr wohl' (208, 'einmal kommen kommt ihr wohl' 719, 37. jegyz.); *man mənχ mənəβ* 'wir gehen zwar nun weg' (208, 'мы итти пойдем' 719, 38. jegyz.); *βaktəχu βaktimən* 'wir vereinigen uns wohl' v. 'wir nehmen wohl einander' (239, 'einander nehmen wir nehmen einander ...' 726, 103. jegyz.); *mēηk q'km'enmēηk šəŋšiqntnə βəik'jn səsk'jn βəārχu βəār'imən* 'wir machen zwar, wir zwei allein, wie die Sperlinge einen Boden für Tiere, einen Boden für Elentiere' (241 tkp. 'machen wir machen in der Grösse des Sperlings ...' 727, 111. jegyz.); *q'lxu təγ q'li'ln* 'wenn du mich tötest, so tötest du mich' (241, tkp. 'töten du tötest mich nun' 741, 155. jegyz.); *nəγ qā'nəm q'lxu q'li'ln* ua. (307); *iubtuχu tə tūnə* 'ihr kommt wohl herein' (321, tkp. 'hereinkommen ihr kommt wohl herein' 747, 242. jegyz.); *lóättχu lóättəm* 'ich sage, ich sage [es] doch' (327; tkp. 'sagen sage ich', 'сказать скажу' 749, 273. jegyz.); *mənχu tə mən'nə* 'ihr geht, wenn ihr geht' (327); *mənχu tə mənβə ton kβäl tōərə* 'dort geht man zwar über die Hütte' (409; tkp. 'gehen geht man über die [od. jene] Hütte', 'ехать-та едут сквозь избу' 771, 71. jegyz.); *om kəliləχu kəlilə'li'ləm ku'dəz* 'ich habe es wohl gehört' (409; tkp. 'hören habe ich es wohl gehört [prä.]',

'я слышать слышал был' 771, 70a. jegyz.); $p\ddot{o}m t\chi$, $p\ddot{o}m t\dot{i}n$ 'ihr beginnt wirklich' (504; tkr. 'beginnen beginnt ihr' 790, 170. jegyz.); $i\ddot{a}rkt\dot{a}xu$ $i\ddot{a}rkt\dot{a}ym\dot{a}n$ 'wir fluchen einander [wenn wir] fluchen' (667).

A chantiban is van hasonló szerkezet. Pl. $\acute{E} i\ddot{i}l\beta\acute{a}l\acute{e}d\acute{a} az\acute{a}t\acute{a}n\acute{e} i\ddot{i}l\beta\acute{a}l\acute{e}l$ 'föltámadni ugyan nem támad föl', $u\acute{e}l\acute{t}a\acute{u}e\acute{l}'s\acute{e}m$ 'megölmi [ugyan] megöltem' (SCHÜTZ, NYK. XL, 49). Azonban ez a képző nemcsak a főnévi igenév képzője, hanem a folyamatos cselekvésű melléknévi igenév képzője is, s így nem lehet kétségtelenül megállapítani, hogy a $l\acute{a}t\acute{n}i\acute{a}l\acute{t}a\acute{m}$, vagy a $l\acute{a}t\acute{a}st\acute{a}l\acute{t}a\acute{m}$ szerkezetnek felel-e meg (vö. FOKOS NYR. XXXIX, 93).

Ki erre, ki arra

Das finnisch-ugrische Indefinitum c. dolgozatomban kimutattam, hogy a finnugor határozatlan névmások eredetileg azonosak voltak a kérdőnévmásokkal (KSz. XIV, 130). Ennek nyomai nemcsak a nyelvtörténetben, hanem az élőnyelvben is kimutathatók, különösen egyes szerkezetekben. Ezek közé tartozik a kérdőnévmások páros használata, amelyben a névmás jelentése: 'az egyik — a másik', 'némelyik — némelyik'. MUNKÁCSI Vogul Népköltési Gyűjteményében erre csak néhány példát találtam (uo. 149), azért érdemesnek tartom, hogy KANNISTO Wogulische Volksdichtung eddig megjelent két kötetéből is közöljek példákat. TJ. $k\acute{a}n$, TČ. $k\acute{a}n$, AK. $\chi\acute{o}n$, $\chi\acute{a}n$, $\chi\acute{u}a\acute{n}$, KK. $k\acute{o}n$, FK. $k\acute{u}a\acute{n}$, P. $k\acute{o}n$, ÉV. DV. $k\acute{a}n$, AL. $k\acute{a}n$ 'wer?' (KANNISTO: WogVok. 180—181): $K\chi\acute{o}n\acute{a}n\acute{e} s\acute{a}n\acute{e} k\acute{e}f\acute{l}t\acute{a}p\acute{l}s\acute{a}n\acute{e} k\acute{e}f\acute{l}t\acute{e}$, $\chi\acute{o}n\acute{e} t\acute{a}'ris\acute{o}p\acute{i}i\beta\acute{l}\beta\acute{a}o\acute{r}l\acute{i}$ 'der eine spielt auf der Harfe, der andere spielt auf dem „Kranich"' (II, 38); $\chi\acute{o}n\acute{e} \chi\acute{o}'n\acute{i}l\acute{a}\chi\acute{t}\acute{o}$, $p\acute{o}m\acute{t}s$, $\chi\acute{o}n\acute{e} l\acute{t}\acute{u}l\acute{s}$ 'der eine begann zu kämpfen, der andere entfloh' (274); $e\chi\acute{u}t\acute{s}p\acute{a}$ $t\acute{a}m\acute{e}$ $\beta\acute{a}t\acute{m}\acute{j}$, $\beta\acute{o}i\acute{l}e\chi\acute{u}t\acute{s}p\acute{a}$ $t\acute{a}m\acute{e} k\acute{a}l\acute{t}m\acute{e}n\acute{k}\acute{a}t$ $k\acute{o}n\acute{e} l\acute{e}'as\acute{o}p\acute{e} \acute{q}\acute{a}t\acute{e}m\acute{e} \beta\acute{o}\acute{a}r\acute{i}$, $k\acute{o}n\acute{e} k\acute{o}\acute{a}'t\acute{s}o\acute{p}\acute{e} \acute{q}\acute{a}t\acute{e}m\acute{e} \beta\acute{o}\acute{a}r\acute{i}$ 'nachdem er den Steinblock geworfen hatte, macht der Steinblock, wie er den Weg zurücklegt, den einen zu einem Menschen mit einem Beine, macht den anderen zu einem Menschen mit einem Arm' (283); $\chi\acute{o}n\acute{e} \beta\acute{a}r\acute{t}\acute{i}\beta\acute{s}\acute{a}l\acute{l}$, $\chi\acute{o}n\acute{e} i\acute{e}n\acute{i}i\beta$, $\acute{u}m\acute{s}\acute{i}i\beta\acute{l}n\acute{e}k\acute{e}t\acute{e}p\acute{o}b\acute{t}$ $r\acute{a}n$ 'der eine sticht ihn nun mit einem Bratspiess aus hartem Holz, der andere mit dem Zweig eines Himbeerstrauches, damit er aufwache' (416); $k\acute{o}n\acute{e} t\acute{o}u\acute{p}\acute{u}'k\acute{t}\acute{i}$, $k\acute{o}n\acute{e} \acute{a}l\acute{e}t\acute{o}l\acute{l}\acute{i}$ 'der eine packt [es], der andere reisst [es]' (621);

többszörös névmással: $t\acute{o}n\acute{e} \chi\acute{o}p\acute{e} m\acute{a}'n\acute{t}$ $\chi\acute{u}r\acute{e}m\acute{e} i\acute{e}y\acute{p}\acute{o}\beta\acute{e}\acute{a}\acute{n}\acute{s}\acute{t}$ $i\acute{u}\beta\acute{a}\chi\acute{t}\acute{s}\acute{a}\chi\acute{t}\acute{s}\acute{t}$, $\chi\acute{o}n\acute{e} \acute{a}j\acute{e}l\acute{e}y\acute{p}$ $\chi\beta\acute{a}o\acute{r}l\acute{i}$, $\chi\acute{o}n\acute{e} \chi\beta\acute{a}o\acute{e}r\chi$ $\chi\beta\acute{a}o\acute{r}l\acute{i}$, $\chi\acute{o}n\acute{e} t\acute{o}n\acute{s}$ $\chi\beta\acute{a}o\acute{r}l\acute{i}$ 'inzwischen versammelten sich die drei Brüder drinnen [in der Stadt], der eine in Gestalt einer Eidechse, der andere in Gestalt eines behaarten Wurmes, der dritte in Gestalt eines Wurmes' (272); $k\acute{o}n\acute{e} p\acute{o}'r\acute{i}i$, $k\acute{o}n\acute{e} n\acute{e}k\acute{u}i$, $k\acute{o}n\acute{e} \beta\acute{a}\chi\acute{r}i$, $k\acute{o}n\acute{e} k\beta\acute{a}'s\acute{i}i$ 'der eine beiszt, der andere pickt, der dritte kratzt, ein anderer krallt' (341); $n\acute{e}e't$ $r\acute{o}\chi\acute{t}\acute{e}m$ $\acute{s}\acute{i}\acute{s}\acute{y}\acute{a}l\acute{t}\acute{e}m$ $p\acute{a}t\acute{e}m\acute{l}\acute{y}m\acute{e}n\acute{l}$ $\beta\acute{o}i\acute{l}e\chi\acute{u}t\acute{s}p\acute{a}$ $s\acute{u}'i\acute{s}\acute{e}m\acute{t}$ $p\acute{a}t\acute{s}$, $k\acute{o}n\acute{e} n\acute{e}r\acute{s}\acute{e}m\acute{t}$ $p\acute{a}t\acute{s}$, $k\acute{o}n\acute{e} \beta\acute{y}'\acute{e}n\acute{e}m\acute{t}$ $\beta\acute{y}'\acute{e}n\acute{e}m\acute{t}$ $k\acute{e}k\acute{e}l\acute{t}\acute{s}$ 'als die Frauen erschreckend, schreiend aufsprangen, fiel die eine in die Mitte der Heide, fiel die andere in die Mitte des Sumpfes, sprang die dritte auf der nassen Erde ins Wasser' (547); $k\acute{o}n\acute{e} k\acute{a}z\acute{i}l$ $p\acute{u}t\acute{i}$, $k\acute{o}n\acute{e} \acute{s}\acute{a}y\acute{r}\acute{e}p\acute{e}l$ $\acute{s}\acute{a}y\acute{r}\acute{i}$, $k\acute{o}n\acute{e} \acute{a}\beta\acute{t}\acute{l}$ $p\acute{u}t\acute{i}$, $k\acute{o}n\acute{e} \acute{n}\acute{e}y\acute{r}\acute{e}n\acute{q}\acute{l}p$ $\acute{n}\acute{e}l\acute{l}$ $p\acute{u}t\acute{i}$ 'der eine sticht (ihn) mit dem Messer, der andere haut (ihn) mit der Axt, der dritte sticht (ihn) mit dem Speer, der vierte sticht (ihn) mit einem Pfeil mit festem Schafte' (623).

A következő példában csak az első két névmás alany, a többi a $\chi\acute{a}r$ elemmel főnévként és alanyul álló melléknévi igenév jelzője: $\acute{q}\acute{a}t\acute{e}m\acute{m}\acute{t}$ $k\acute{o}n\acute{e}$ $\acute{a}i\acute{n}\acute{e}n\acute{e} k\acute{e}p\acute{a}l$ $\beta\acute{o}\acute{a}r\acute{s}$, $k\acute{o}n\acute{e} t\acute{e}'\acute{e}n\acute{e}n\acute{e} k\acute{e}p\acute{a}l$ $\beta\acute{o}\acute{a}r\acute{s}$, $k\acute{o}n\acute{e} k\acute{u}'\acute{i}p$ $k\acute{u}i$, $k\acute{o}n\acute{e} \acute{e}y\acute{e}y\acute{a}p$

féle visszamutató névmást saját kutatásaim alapján nem igazolhatom; ez azonban nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a kondai vogulság legalsó szélén, pl. Nachracsi közelében e szó mégis használatos. Megvan ti. a tavdai vogulban is: *khot-khor, khot-khgr* 'ki, aki; ki?' (Vö. még AL. *kwät*, KL. T. *khot* 'mely, melyik' uo. 159, 111, 269). KANNISTO szövegeiben valóban előfordul ez a névmás: K *kuä' t x ar noĳkōä'ls, kuä' t x ar noĳ pal öä't kōä'ls* 'einer kam herauf [an die Oberfläche], der andere kam nicht einmal herauf' (670).

Kérdőnévmás igeraggal

Az annyiszor tárgyalt *gombát mit evett*-féle szerkezetnek az a jellemzője, hogy a kérdőnévmás ugyanazt a ragot veszi föl, mint az előtte álló főnév. Állhat azonban a kérdőnévmás ige után is, s ilyenkor általában a névmás ragtalan marad. Az udmurtban és a manysiban azonban felveszi a névmás az ige ragját is (NyK. LV, 254). Pl. manysi Szo. *pa'sšalaχtsiy ma ű n a r a s s i γ* 'sie begrüßten sich undsoweiter' (KANNISTO—LIIMOLA: Wogulische Volksdichtung II, 81). KANNISTO gyűjteményének II. kötetében azonban nemcsak a Szo. FL. *mañnar, P. meñnar* 'mi?' kérdőnévmás fordul elő igével kapcsolatban igeraggal, hanem a kondai nyelvjárásokban használatos *när* 'was?' 'mi?' is: *βā'nyt öä't ösny pal n ä r s o β ?!* 'wenn wir nicht kräftig würden, was [würden] wir?!' (KANNISTO, Die tat. Lehnw. 143); *toβlūiĳl nymtöramjeytän äot pal äyγs äot pal n ä r s* 'dann rief er nicht zu dem Oberen Gott, seinem Vater, [und] tat auch nichts [anderes]', 'he ревел и ничего' (Wog. Volksd. II, 312, 744 : 211. jegyz.); *tönantäl noβl pal öä't t ē e' s γ a, öä't n ä r s ä γ* 'so essen sie nicht einmal Fleisch (oder) etwas anderes' (uo. 461); *kän s x u pal u' s öä't m ä n i, öä't pal n ä r i* 'er geht weder mehr jagen noch tut er irgendetwas anderes' (uo. 511); *iw β iälj' n βiškarrt sgn s x u, pγ'sn(ə) ö-l ä't ämn n ä r ä't* 'geht nach Hause die Kinder anzuschauen, [ob] sie gesund sind oder was' (uo. 523); *töt nəsər sötäl ä's i ä m t i t a n ä r i?* 'was für eine unglückliche Sache geschieht hier oder was [ereignet sich hier]?' (uo. 639); *köät iä' t l älkä' t x u p γ m t i m ä n, ämnä n ä r i m ä n?* 'beginnen wir mit (blosser) Hand zu kämpfen oder was tun wir?' (uo. 652); *iä' t a pal öä't β o i γ a' m, öä't pal n ä r γ ä m* 'ich halte euch nicht zurück und tue nichts [dergleichen] (uo. 665); *ä s ä t t ä l ä p s, hi m ä n i, hi n ä r i* 'er blieb noch ohne weiteres stehen, weder bewegt er sich noch tut etwas' (uo. 664—5); *kēp o β örmälöβ, l ä k β i t a n ä r i!* 'erproben wir unser Boot, [ob] es fährt oder was!' (uo. 28).

A manysiban van még egy szó, amelynek hasonló szerepe van, s egyaránt állhat főnévvel és igével kapcsolatban, s az utóbbi esetben szintén felveszi az előző ige ragját. MUNKÁCSINÁL É. *lüt, lut* 'micsoda, valami, holmi, izé' (VNGy. II₂. 665), KANNISTONÁL Szo. *lüt, P lu't* 'Sache, Ding' (Wog. Volksd. II, 715). Pl. a) főnév után: É. *ul-jiw lüt sa'iräst* 'túzfát, mit vágta' (MUNKÁCSI, VNGy. I, 221); *kwol-jor lüt säpütunkwä jüw-χajti* 'a ház környékét, mit rendbehozni hazafut' (uo. I, 221, II, 125, 483); *m i r ä l ü t ä minäs* 'népe, micsodája elment' (I, 221); *χotäl älnä ur-jiw, vör-jiw m ä t ä t ä l l u t ä t ä l akwäi' panti' ta totwäs* 'bármerre levő hegyi fa, erdei fa földestül, mindenesztül megsemmisült' (I, 68); *luwiη lüt i η - t a' i l jol ujis* 'lovastul, holmistul (mindenesztül) alámerült' (I, 221); Szo. *ki'tniγ kārapl'ipäl pγ'sn iöβtβes, m i я e l ü t t ē d i i β e l ü t t ē d* 'anderthalb Schiffe wurden alle gekauft, mit Leuten [und] allem, mit Holz [und] allem' (KANN.—LIIM. Wog. Volksd.-I, 232); *ä eβän iöχtiün, p ä's ä l ü d β ä j i n* 'ihr kommt zusammen, begrüßt

euch undsoweiter' (eig. macht Gruss [und] anderes' (uo. II, 95; FUF. XXXI, 354); *io'mas ulum lūt bārssiγ* 'sie sagten [einander] Lebewohl undsoweiter' (109); Ρ *ρηκατ λ'υτ λαχιουκς* 'der Kopf drehte sich mir [und] sonst', 'голова у меня кружилась, да что' (191, 715); Szo. *χαπε λ'υτεδ τα τυιτ-χα'τας* 'er versteckte sich nun mit seinem Boot [und] allem (63); *λυββε λ'υτεδ* 'mit seinem Pferd [und] allem', 'с конем со всем' (694); *κο'λε λ'υτε'ι τλ ναιν ταιβας* 'er verbrannte in dem Feuer mit seiner Hütte [und] allem' (135); K. *pu mlut βαρα'm* 'ich mache Heu', 'сено ставлю'; *om pu mam lūtam* 'mein Heu'; *pu mā lūtə v. pu māt lūtāt* 'sein Heu' (781); *pónəη lūtəη nəsənārt lank'zəl* 'sie dachten, was für Haarige die seien' (628); *pónəη lūtəη iβ* 'dichtbelaubter Baum', 'мохнатая лесина', *τουη lūtəη iβ* 'ein ästiger Baum', 'сучевая лесина' (815);

b) *ige után*: É. *sāt sās pantam iγmas kvolkwa ta kiurt iγmas vārn' ut vāre'im, āle'im, unle'im, χ u je'im, lūt'e'im* 'hét nyírhéjtakaróval fedett jó sátacsakat építék, abban jó munkát készítgetek, lakom, ülök, fekszem s minden dolgom végzem' (MUNKÁCSI, VNGy. IV, 12; helyesebben: és így tovább, stb.); Szo. *χυ'iqs, lūd s* 'er schief undsoweiter' (KANN. — LIIM. Wog. Volksd. I, 253); *tēs, a'is, lūd s* 'er ass, trank undsoweiter' (II, 54); *a'kive iōn pa'sā-la χ'is, lūd s* 'er grüsste seinen Onkel undsoweiter' (59); *pa'sāla χ'at'zt lūt'st* 'sie begrüßten sich undsoweiter' (119); *pa'sāla χ'at'zt lūt'sēv ua.* (95); *tyβl iō'mas ulum bārssiγ lūtsiγ* 'dann sagten sie [einander] Lebewohl undsoweiter' (118), *masχ'a'ds, ēnt χ'a'ds, lūds* 'er kleidete sich an, gürtete sich undsoweiter' (100); *šōpita χ'itsiγ lūtsiγ* 'sie rüsteten sich undsoweiter' (122); *ko'le iō'r šōpita stē, lūtaste* 'er säuberte seine Hütte [und] seinen Platz [und] anderes' (121); *tyβ i'sumβi'tl χ'ótlóβtβes, lūtβes* 'darauf wurde er mit heissem Wasser gewaschen undsoweiter' (58).

Anyagnevek állítmányul

KERTÉSZ MANÓ, Nyr. XLI, 74, kimutatta, hogy az anyagneveknek változatlan alakban állítmányul való használata — az indoeurópai nyelvektől eltérőleg — a finnugor nyelveknek jellemző sajátysága. Bár a chanti és manysi nyelvből erre a jelenségre nem tudott példát idézni, mégis kimondta, hogy mivel jelzőként ezekben a nyelvekben is általános az anyagnév használata, ezekben a nyelvekben is meg kell lennie állítmányul álló anyagnévnek. A chanti nyelvből én sem tudok adatot idézni, mivel kevés szöveg áll rendelkezésünkre, a manysiból azonban sikerült három adatot találnom, egyet MUNKÁCSI, kettőt KANNISTO szövegeiből (NyK. LVI, 282). A cikkem megjelenése óta a sajtó alól kikerült II. kötetben is találtam adatot erre a jelenségre, s mivel az eddig közölt példák száma csekély, érdemesnek tartom számukat ezzel is megszerezni: K. *ianyatap taməl kit βi'szar énsam, mōtŋ a lln, mōtŋ s ù rə n* 'ich habe zwei Kinder, die man spielen lassen kann, das eine aus Silber, das andere aus Gold' (592).

Szinül teljes, szinültig

Már régebben (Nyr. L, 158) kimutattam, hogy a *szinültig* a *szinül* 'szinig' határozónak tovább ragozott alakja. A *szinül* az *-ul, -ül* raggal alakult, amelyhez előbb a *-t* lokativusrag járult, mint a háromszéki *kivült, kivült* 'kívil' (MTsz., Nyr. LIX, 240) és a hétfalusi csángó *azon-kült* 'azonkívil' (WICHMANN) határozószókban. Az *-ul, -ül* ablativusrag '-ig' jelentése az eredeti prolativusi

jelentést tükrözi, de mivel ez a használat elavult, az élő *-ig* ragot tették pleonasztikusan hozzá. Az ablativusrag prolativusi használatáról már többször volt szó a nyelvészeti irodalomban, s ennek meddig? kérdésre felelő alkalmazásáról is több rokon nyelvben. Minthogy azonban még mindig vannak, akik kételkednek ebben a magyarázatban (l. legutóbb NyK. LVII, 244), közlök ennek a bizonyítására néhány manysi példát KANNISTO gyűjtésének legutóbb megjelent II. kötetéből: K. *tōnā tl kβ̄gnkōals, sē ml mēkgnmā lē as̄ ar̄ i ē t n ə l tō̄ ar̄ so' s̄ i t̄ t̄ a i o' m i t̄ t̄ a* 'so trat er hinaus, durch den schwarzen Boden wadet er bis an die Mitte [seiner] Unterschenkel [und] schreitet' (II, 215); *sē m ə l mēkgnmā s̄ a' a' n̄ n̄ k̄ o' a' š̄ o' β̄ n ə l tō̄ ar̄ t s̄ q' s̄ i t̄ t̄ a* 'er wadet durch schwarzen Erdboden bis zu seinen Kniebeugen (513); *lē' as̄ q' t̄ x̄ l̄ o' k ū r n ə l k̄ y' s̄ m ə n k̄ y' n n ə i n̄ t̄ s* 'bis zum Fussknöchel sank er in die grasige Erde' (547). Az ilyen esetekben az *-ig* rag nemcsak azt fejezi ki, hogy meddig terjed valami, hanem azt is, hogy mit vesz körül. Ezért van a magyar *körül* határozószónak prolativusi jelentésű ablativusragja (l. BEKE Nyr. XLI, 410), s ezeknek is: finn *ympäri*tä, észt *ümbert* 'herum, umher'; prolativusragja az udmurt *kotirti*, komi *gegerti*, mordvin *krugomga* 'körül' szónak. Az utóbbi különben az orosz *krugomā* átvétele, megtoldva a mordvin *-ga* prolativusraggal, noha az orosz eredeti is már prolativusi, illetve instrumentális-alak.

Egy-egy

Az osztó számnevek egyik kifejezésmódja a magyarban a tószámnév megismétlése. Pl. *Eḡ eḡ* penzt vőnc: singulos denarios (MüncK.). Micron *egej* keuet arattak (Guary-K). *Egynek egynek* egy rauazsága tőbet haznál, hogy nem mint másnak sok (Decsi) (NySz.). L. még Nyr. XLIII, 138.

A manysiban is találtam példát a számnévnek erre a páros használatára: AK. *ō s̄ o' t̄ ar̄ n ə l ā k β̄ ā k β̄ ō t̄ ar̄ k̄ x̄ o' l t̄ a m*, KK. *ō z̄ ō t̄ ar̄ n ə l ā k β̄ ā k β̄ ō t̄ ar̄ k̄ u' l t̄ a m* 'von jeden Fürsten (brüderschar) war je [nur] ein Fürst übriggeblieben' (KANNISTO—LIIMOLA: Wog. Volksd. II, 506—507).

Egy-kettő

Két számnév ilyen kapcsolata a mennyiség határozatlanságát fejezi ki. Pl. *egy-kettő*, *öt-hat*, *negyven-ötven*, *öt-hatszáz*. A rokon nyelvekben is: manysi: Szo. *t̄ n e t̄ ē n a j n e t̄ ē n χ̄ a l t̄ ā k u k i t t̄ a y l a j a l e y* 'zwischen ihrem Essen [und] Trinken trinken sie einen [oder] zwei Becher' (KANNISTO—LIIMOLA: Wog. Volksd. II, 85); P *t̄ s t̄ t̄ s̄ β̄ ε k k i t n o β̄ l l̄ o m m t̄ ā m d̄ i o' ā l i s*, *t̄ i e' s* 'sie assen, [aber] er nahm [nur] ein, zwei Fleischstücke [und] ass sie' (II, 189); K. *n̄ ə l a' γ̄ ā t t u' p̄ j' s t̄ o' s t̄ a p̄ o' ā l i* 'er steckt sein Ruder vier- [oder] fünfmal [ins Wasser]' (507); É. *m i r a l a w ə, j̄ o r a k w' k i t χ̄ u m χ̄ ū l t i* 'a népet leölik, hős is csak egy-kettő marad meg' (MUNKÁCSI, VNGy. IV, 410); *p̄ ū r i k i t - χ̄ ū r ə m r i n ā n l ə n ā t - s i s χ̄ o t - w i w ə, j̄ ū w - t̄ e w ə* 'miután az ételáldozat két-három pillanatig [ott] állott (ült), megeszik' (uo. 407); — chanti: É *k̄ ā t - χ̄ ō l a m k o l ā n y e l' s u* 'két-három rénszarvast levágtak' (PÁPAY, UF. XV, 32); *l o y m a r a l e u a l t n̄ ə l ā - y ā t - k̄ e m χ̄ u i p̄ a r d ə s* 'a népéből valami négy-öt embernek meghagyta' (uo. 147); — udmurt: J *m i n a m k i k k u i n̄ t̄ i l i j e u l l a n̄ u s e m i n l u o z* 'von mir werden zwei [oder] drei Federn herabfallen' (WICHMANN, JSFOu. XIX, 98).